

Mocną stroną książki są jej bibliograficzne wskazówki, obejmujące 1328 pozycji. Stanowią one trzecią część pracy H. Duchhardta. Przedstawienie źródeł dokonane zostało według ustalonego przez autora przekrojowego schematu. Obejmuje ono Rzeszę, w tym ujęcie powszechne, poszczególne stany Rzeszy, źródła do dziejów gospodarki, historii społecznej, ustroju, kościoła (s. 213-216), a następnie państw europejskich, w tym Francji, Anglii, Niderlandów, Rosji, Szwajcarii i południowej Europy (s. 217-218), stosunki międzynarodowe (s. 219), korespondencje i wydania dzieł (s. 220). Z kolei zestawienie ważniejszej literatury przygotowane zostało w sposób problemowy. Autor podzielił istniejącą literaturę na kilka działów. Pierwszy z nich obejmuje dzieła powszechne, dotyczące stanu badań, pytań metodologicznych, serii wydawniczych, podręczników, rozszerzonych opracowań i dzieł zbiorowych (s. 221-225). Następnie ujęta została historia Rzeszy, jej historia, dzieje absolutyzmu w józefińskiej Austrii, Brandenburgia-Prusy, kwestie historii ustroju, administracji, instytucji politycznych i stanowych, jak też dziejów społecznych i gospodarczych (s. 226-242). Kolejną część wskazówek w omawianym dziele zajmują wybrane zagadnienia z europejskiej historii, jak dzieje społeczne i gospodarcze, demograficzne, sąsiedzkie, dworu i społeczności dworskie, życia codziennego, kultury narodowej, mentalności, kobiet, oświecenia i oświeconego absolutyzmu, a także dzieje życia duchowego, naukowego i uniwersyteckiego, teorie polityczne, myśl państwowa i narodowa, stosunki międzynarodowe (s. 243-270). Ostaną część wskazówek bibliograficznych dotyczących opracowań poświęcona została poszczególnym państwom europejskim: Francji, Wielkiej Brytanii, Niderlandom, Szwajcarii, południowej Europie (Hiszpanii i Italii), Rosji, Szwecji, Danii i Polsce (s. 271-284). Kończy to chronologiczne zestawienie ważniejszych wydarzeń, jak też osobowe i rzeczowe rejestry.

Uwagą zasadniczą wiążącą się z omawianym dziełem jest stwierdzenie, że badacze zachodni ciągle widzą rozwój Europy wyłącznie poprzez pryzmat wszechogarniającego Europę absolutyzmu. Europa była absolutna i z trudem dostrzegają inne alternatywy rozwoju. W książce H. Duchhardta jest podobnie. Absolutyzm panuje w Europie, a jedynymi alternatywami dla niego mogą być Wielka Brytania, Niderlandy. Znać ciągle jeszcze ślady postrzegania Rzeczypospolitej przez pryzmat utrwalonego w nauce zagranicznej widzenia tego państwa, jako kraju upadku i anarchii, nie zaś alternatywy dla absolutyzmu, jako zasadniczego porządku w Europie początku czasów nowożytnych.

Nie umniejsza to faktu, że trzecie wydanie tego dzieła świadczy o popularności, ale także znaczeniu tej publikacji. Jest niewątpliwie trudnym, jak w każdej syntezie, podsumowaniem problemu, ale także cenną wskazówką dla tych, którzy pragną nabyć szybkiej, ale gruntownej wiedzy o jednym z bardziej znaczących epokowych problemów. Godna polecenia, jako punkt wyjścia dla dalszych, bardziej szczegółowych studiów.

DARIUSZ MAKIĘŁA (Toruń)

Jacek Jędruch, *Constitutions, Elections and Legislatures of Poland, 1493-1993*, New York 1998, s. 487, (= Studies presented to the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions, Vol LXXVI).

Książka J. Jędrucha, opublikowana w 1998 r., jest poszerzonym i uzupełnionym wydaniem pracy, która ukazała się w 1982 r. (recenzowana m.in. na łamach CPH przez A. Ajnenkiela, T. 38:1986, z. 1, s. 227-232). Aktualne wydanie, nawiązujące do pięćsetnej rocznicy istnienia parlamentu polskiego, stanowiąc kolejny tom serii wydawniczej Międzynarodowej Komisji do

Historii Instytucji Reprezentacji i Parlamentaryzmu. W wydatny sposób podkreśla to w ramach tej ważnej instytucji polski udział w dziejach tworzenia i funkcjonowania instytucji parlamentarnych.

Praca wydana po angielsku, skierowana jest przede wszystkim do czytelnika nie polskiego. Powoduje to, że Autor niejednokrotnie odwołuje się w porównawczy sposób do instytucji i tradycji politycznej znanej temu odbiorcy z jego własnej historii i praktyki politycznej, jak też do nazwisk i poglądów polityków znanych w kulturze kontynentalnej czy anglosaskiej. Z drugiej strony ukazuje to jednak faktyczny udział i miejsce polskich instytucji ustrojowych i polskich rozwiązań politycznych w światowym dziedzictwie. Służą temu również liczne zestawienia, tabele, słowniki lub indeksy rzeczowe. Rozdział pierwszy poświęcony został kształtowaniu się systemu parlamentarnego i jego roli oraz znaczenia dla wczesnego okresu demokracji szlacheckiej; obejmuje on okres od początków kształtowania się reprezentacji stanowych w Polsce, po zejście dynastii Jagiellonów (s. 30-69). Rozdział drugi odnosi się do okresu demokracji szlacheckiej w czasach królów elekcyjnych (s. 71-114). W rozdziale trzecim znalazły się zagadnienia parlamentaryzmu w skomplikowanym okresie XVII w. (s.116-149). W rozdziale czwartym (s. 151-199), ukazane zostały losy instytucji parlamentarnych w burzliwych czasach upadku międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII w., ale także odrodzenia ich znaczenia w czasach reform stanisławowskich, ukoronowanych uchwaleniem przez sejm konstytucji 3-maja. Rozdział piąty (s. 201-265), objął prezentację form egzystencji ustrojowo-parlamentarnej na ziemiach polskich w okresie rozbiorów: Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Poznańskiego, Rzeczypospolitej Krakowskiej, Galicji. Rozdział szósty (s. 267-305), dotyczy dziejów parlamentaryzmu w okresie Drugiej Rzeczypospolitej w l. 1918-1945, a zwłaszcza wokół kluczowych kwestii ustanowienia przez ówczesne sejmy dwóch konstytucji, marcowej (1921) i kwietniowej (1935). Rozdział siódmy (s. 307-341), został chronologicznie poświęcony okresowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Z kolei rozdział ósmy (s. 344-387), dotyczy wybranych problemów legislacyjnych w historycznej perspektywie: rozwojowi praw do głosowania, instytucji postawienia w stan oskarżenia, jak też sądowym uprawnieniem sejmu, prawu uchwalania podatków, stanowienia wojny i pokoju, ochronie prywatnej własności, jak też możliwościom robienia kariery w sejmie. Ostatni rozdział, dziewiąty (s. 389-416), poświęcony został Trzeciej Republice: sejmowi w postkomunistycznej Polsce. Trzy rozdziały końcowe stanowią poszerzenie pracy w stosunku do wydania wcześniejszego.

Praca J. Jędrucha w cokolwiek oszczędny, ale celny sposób prezentuje to, co dla czytelnika obcego może być szczególnie interesujące: dramatyzm dochodzenia do polskiego modelu sprawowania władzy w Polsce, w której udział społeczeństwa był znaczny i nie do pominięcia. Przybliżenie rozwoju instytucji polskich od strony sposobu wykonywania władzy i procesu podejmowania decyzji politycznych, jakiego dokonał J. Jędruch, pokazuje obcemu odbiorcy, że wiele od nas można było się nauczyć.

DARIUSZ MAKIŁŁA (Toruń)

Stanisław Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 3. Okres międzywojenny*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2001, ss. 762.

Kilka lat temu (1997, 1998) ukazały się dwie pierwsze części *Historii prawa w Polsce na tle porównawczym* autorstwa Stanisława Płazy. Wykład został w ten sposób doprowadzony do początków XX wieku. Oczekiwaliśmy na tom następny, poświęcony okresowi międzywojennemu, choć zdawaliśmy sobie sprawę, że zadanie będzie w tym wypadku o wiele trudniejsze. Pi-